

Agnieszka A. Niekrewicz
Akademia im. Jakuba z Paradyża
w Gorzowie Wielkopolskim

Stereotypy narodowe i etniczne w memach internetowych

Streszczenie

W przypadku każdej narodowości można wyróżnić wieloskładnikowe serie memetyczne, w których powtarzane są te same koncepty oraz informacje. Celem artykułu jest analiza wybranych stereotypów narodowościowych i etnicznych odtworzonych na podstawie 520 memów internetowych. Autorka wskazuje cechy składające się na wizerunek wybranych narodów (Amerykanina, Araba, Roma, Polaka) oraz omawia językowe schematy służące ich charakterystyce.

Słowa kluczowe: stereotyp, mem internetowy, deprecjacja w języku, mowa nienawiści

Memy internetowe są współcześnie powszechnym sposobem wyrażania poglądów i opinii oraz komentowania aktualnych zdarzeń i problemów. Ze względu na wyraźny schematyzm, jednostronność i emocjonalność prezentowanych przekonań można je potraktować jako teksty pozwalające na odtworzenie funkcjonujących w społeczeństwie stereotypów.

W sposób uproszczony, błędnie zgeneralizowany i wyraziście negatywny mogą być postrzegani reprezentanci wszystkich środowisk oraz wykonawcy różnych ról społecznych. Szczególnie podatne na stereotypizację – widoczną nie tylko w memach – są grupy rasowe i narodowościowe¹, co wiązać należy z powszechnym i naturalnym podziałem na swoich oraz obcych. Grzegorz Piwnicki i Adam Klein² zauważają, iż na tle zmieniających się relacji międzynarodowych stereotypy etniczne okazują się wyjątkowo stabilne i niezmiennie. Na ogół podkreśla się, że stereotypowe wyobrażenia innych narodów są częścią tradycji i kultury narodowej, a ich znajomość jest niejako dowodem na przynależność jednostki do własnej grupy. Z jednej strony funkcjonują jako wzory pozwalające na ocenę

¹ Por. C. N. Macrae, Ch. Stangor, M. Hewstone, *Stereotypy i uprzedzenia*, Gdańsk 1999, s. 341.

² G. Klein, A. Klein, *Mity i stereotypy w postrzeganiu mniejszości narodowych i etnicznych*, „Zeszyty Gdyńskie” 2010, nr 5, s. 201.

grup obcych (heterostereotypy), z drugiej – stanowią podstawę do oceny własnej zbiorowości wobec innych (autostereotypy).

W memach internetowych uwidaczniają się zarówno hetero-, jak i autostereotypy. Na uwagę zasługuje jednak swoista globalizacja części prezentowanych przekonań, a tym samym redukcja niektórych cech składających się na utrwalony wizerunek danej nacji do tych, które są przywoływane w wypowiedziach memetycznych o zasięgu ponadnarodowym. Memy polskojęzyczne są bardzo często kopiami memów obcych, zwłaszcza anglojęzycznych. Dotyczy to również kompozycji memetycznych odnoszących się do cech narodowościowych. Tym między innymi należy tłumaczyć przewagę stereotypów negatywnych nie tylko w odniesieniu do sąsiadów i innych dobrze znanych grup etnicznych, ale także zbiorowości odleglejszych, o słabo zaznaczonych związkach z Polską, choć w tym drugim przypadku powinny ujawniać się raczej stereotypy pozytywne lub przynajmniej obojętne³.

Celem artykułu jest analiza wybranych stereotypów narodowościowych i etnicznych odtworzonych na podstawie 520 memów, których większość (86%) stanowią szablonowe, a zatem oparte na schemacie mającym postać określonego obrazu oraz sformułowanych pisemnie lub jedynie utrwalonych uzusem wskazówek dotyczących tematu, stylu i języka. Popularne szablony memetyczne są przetwarzane nawet wiele tysięcy razy przez internautów, których przynależność środowiskową oraz pokoleniową trudno zidentyfikować, ale bez wątpienia można uznać, że łączy ich dążenie do popularyzacji danego memu, a tym samym rozpowszechnienia zawartego w nim stereotypu. Analiza wypowiedzi pozwala wnioskować, że wspólnoty memetyczne spajają podobne poglądy oraz znajomość konwencji, ale jednocześnie jej członków dzieli bardzo wiele, np. pomysłowość, wycucie stylistyczne, dobry smak, poczucie humoru, wiedza o kulturze, zasób słownictwa czy znajomość norm poprawnościowych. Z jednej strony wypowiedzi memetyczne stanowią więc mieszaninę frazemów o wysokiej frekwencji, przypisanych poszczególnym szablonom, a z drugiej strony – środków będących przykładami indywidualnych realizacji systemu. W ten sposób dokonuje się proces kreowania przez wspólnotę memetyczną stereotypowych bohaterów, na których sschematyczny wizerunek składają się cechy charakteru, poglądy, zachowania i język.

---

³ Zob. np. J. Berting, C. Villain-Gandossi, *Rola i znaczenie stereotypów narodowych w stosunkach międzynarodowych. Podejście interdyscyplinarne*, [w:] *Narody i stereotypy*, red. T. Walas, Kraków 1995, s. 23 i n.

Typowy Amerykanin

Wizerunek Amerykanina kształtowany jest zarówno na płaszczyźnie werbalnej, jak i wizualnej. Jako tło, na którym umieszczane są napisy, wykorzystuje się na ogół fotografie otyłych dorosłych lub dzieci. Przypisywane im wypowiedzi świadczą o kojarzeniu mieszkańców Ameryki z niezdrową dietą obfitującą w dania typu fast food oraz brakiem ruchu, np.: *Dzienna porcja warzyw? Frytki⁴; Ja w sprawie promocji jesz ile ważysz; Sałatkę to sobie sama zjedz; Nestle fitness na śniadanie, obiad, kolację. Colą zalewam, batonem poprawiam*. Typowa dla memów hiperbolizacja prowadzi do tworzenia wypowiedzi absurdalnych, których nadawca – Amerykanin nie tylko deklaruje spożywanie przesadnie obfitych posiłków (*Poproszę 4 hektolitry tej coli*), ale także okazuje się niemalże wszytkożercą, dostrzegając elementy pożywienia we wszystkim wokół siebie. W taki sposób jest przedstawiany „typowy amerykański 6-latek”⁵, z powodu częstych wizyt w restauracjach McDonalds zwany pieszczotliwie McGrubciem (przypisywane mu wypowiedzi to np.: *A teraz poproszę frytkownicę; Będzie pani jadła to dziecko?; Zamiast zabawki wezmę dodatkową porcję oleju z frytek*).

Drugą z eksponowanych cech Amerykanów jest ignorancja wyrażająca się brakiem wiedzy o świecie. Ilustrują ją przede wszystkim memy oparte na szablonie „Amerykańska logika”, zawierające wypowiedzi świadczące o etnocentryczności – przejawiającej się jednak nie tyle w niechęci wobec innych narodów, co raczej w braku wiedzy o geografii oraz obcej historii i kulturze. Wypowiedzi umieszczane na tle amerykańskiej flagi mają najczęściej formę pytania, np. *Europa to taki kraj? Jak Paryż?; Hitler? Jaką reprezentację on trenuje?; Niemcy? To gdzieś obok Chin?; W jakim kraju leży Polska?* Drugim popularnym sposobem wyrażania dezaprobaty wobec amerykańskiej ignorancji jest typowy dla wielu rodzajów memów schemat polegający na antytetycznym zestawieniu dwóch zdań, podkreślającym paradoksalność czyjegoś działania. W tak skonstruowanej wypowiedzi czasowniki otrzymują formę 2. osoby trybu rozkazującego, w rezultacie wypowiedziane przez nadawcę zdania imitują pełną aprobaty zachętę, a odbiorca – Amerykanin staje się ofiarą ironii, np. *Znaj dokładnie wszystkie 50 stanów. Myśl, że Europa to kraj; Żyj w strefie huraganów. Buduj domy z listewek i płyty wiórowej; Mów jak bardzo cenisz odmiennność i inność. Zmusz wszystkich do przyjęcia swojej kultury*.

⁴ W cytatach z wypowiedzi memetycznych zachowano oryginalną pisownię.

⁵ Zob. np. <https://fabrykamemow.pl/szablon/155/memy> [dostęp: 11.06.2018].

Pośrednio narzędziem krytyki poziomu edukacji Amerykanów są memy oparte na szablonie „Amerykańscy naukowcy”. Ich celem jest jednocześnie ośmieszenie współczesnego dyskursu medialnego, w którym często ogólne odwołanie do anonimowych badaczy pełni funkcję niepodważalnego argumentu. Autorzy memów opartych na tym schemacie tworzą wypowiedzi naśladujące medialne przekazy dotyczące odkryć i ustaleń naukowych, ale zawierające informacje o sprawach oczywistych, dobrze znanych i niebudzących wątpliwości (np. *Amerykańscy naukowcy odkryli, że 100% wypadków samochodowych zdarza się poza domem*), bądź przeciwnie – wskazujące przypadkowe związki między niezależnymi od siebie zjawiskami (np. *Amerykańscy naukowcy udowodnili, że czas gotowania szparagów ma wpływ na długość palców u nóg!*). Narodowość bohaterów memu wpływa na przypisywanie im odkryć z zakresu, który w memach innych szablonów jest przedstawiany jako nieznanym przeciętnym Amerykanom. Widoczna jest tu zatem nie tylko powszechność stereotypu, ale też wewnątrzgatunkowa intertekstualność – typowa dla gatunku memetycznego. Odkrycia dokonywane przez amerykańskich uczonych na ogół mają charakter wniosków negujących tezy sformułowane w innych wypowiedziach memetycznych, dotyczą oczywistych ustaleń geograficznych oraz spostrzeżeń czynionych z perspektywy ludzi żyjących z dala od natury i korzystających z wszelkich udogodnień cywilizacyjnych, np. *Amerykańscy naukowcy odkryli, że Europa to jednak nie kraj; Amerykańscy naukowcy odkryli, że Polska nie jest częścią Rosji; Amerykańscy naukowcy odkryli, że mleko jest od krowy, a nie z kartonu; Amerykańscy naukowcy odkryli, że frytki biorą się z ziemniaków, nie z McDonalda.*

Wizerunek Amerykanina wyłaniający się z polskojęzycznych memów internetowych nie jest zdeterminowany polskim stosunkiem do mieszkańców Ameryki, ale ma charakter ponadnarodowy. Memy omówionych szablonów funkcjonują w sieci w różnojęzycznych wariantach, ale wykorzystują te same koncepty oraz prezentują te same cechy Amerykanów: otyłość, horyzonty ograniczone etnocentrycznością oraz zadziwiająca na ich tle pewność siebie.

Typowy Arab

Z badań stosunku Polaków do cudzoziemców wynika, że Arabowie są jedną z najmniej lubianych społeczności. W wielu sondażach polscy respondenci zaliczają do tej grupy także mieszkańców Turcji, Afganistanu, Pakistanu czy Tadżykistanu, co w dużej mierze wynika z błędnego, lecz popularnego utożsamiania Araba z wyznawcą

islam⁶. W raportach z badań ankietowych mieszkańcy krajów arabskich jawią się jako brudasy, lenie, oszuści, terroryści, poligamiści nieszanujący kobiet, fanatycy religijni dybiący na życie innowierców, a przy tym agresywni i ekspansywni imigranci⁷.

Wizerunek Araba w memach internetowych także jest zdeterminowany przez potoczny obraz islamu jako religii wzywającej do przemocy wobec niewiernych oraz przedmiotowo traktującej kobiety. W wyniku tej dwustopniowej generalizacji Arab – bohater memów to nie tylko muzułmanin, ale także terrorysta. Jako potencjalni zamachowcy przedstawiani są zarówno mężczyźni, jak i kobiety, a nawet dzieci, np. rzekome zainteresowania najmłodszych wyznawców islamu ilustruje demotywater, w którym wykorzystano parafrazę wiersza Juliana Tuwima *Murzynek Bambo: Arabek Ali w Iraku mieszka. Fajną ma bombę ten nasz koleżka!*.

Oskarżenia o bezwzględny terroryzm sąsiadują w memach (nawet należących do tej samej serii) z wypowiedziami polemicznymi wobec utożsamiania Arabów z niebezpiecznymi zamachowcami. Przypisywanie muzułmaninowi wypowiedzi zawierających wyrazy polisemiczne lub homonimy pozwala zbudować opozycję między znaczeniem potwierdzającym stereotyp a znaczeniem należącym do innego pola semantycznego, uzwyczajniającym treść komunikatu, np.: *Nie no nie mogę. Ten człowiek mnie **rozbraja** (rozbrajać ‘pozbawić uzbrojenia’ ≠ ‘rozładować czyjś gniew’ SJP PWN⁸); Na następnym skrzyżowaniu was **wysadzę** (wysadzić ‘zniszczyć coś za pomocą materiałów wybuchowych’ ≠ ‘dowiózłszy kogoś środkiem lokomocji do pewnego miejsca, pozwolić lub kazać mu tam wysiąść’ SJP PWN); *Trudne pytanie. Będę **strzelał** (strzelać ‘wypuszczać pocisk z broni palnej’ ≠ ‘pot. odgadywać coś, odpowiadając szybko i bez zastanowienia’ SJP PWN); *Idziesz na dyskotekę się **rozerwać**? (rozerwać się ‘zostać rozerwanym na części’ ≠ ‘pot. zabawić się’ SJP PWN). W powyższych przykładach neutralny kontekst nie pozwala na wykluczenie ani potwierdzenie żadnego z potencjalnych znaczeń. Niejasne pozostają też intencje twórców. Z pewnością jednak memy tego rodzaju potwierdzają siłę stereotypu, który zostaje wykorzystany w żarcie językowym.***

Prób demaskacji stereotypowego sposobu postrzegania społeczności arabskiej można dopatrywać się w memach wykorzystujących technikę żartobliwych dopowiedzeń. Znaczenie odczytywane jako pierwsze w procesie dekodowania jest uruchamiane przez memetyczny kontekst – znajomość szablonu wiążącego bohatera cyklu z działaniami terrorystycznymi. Druga część wypowiedzi demaskuje

⁶ Zob. np. A. Oskiera, *Stereotyp Araba w świetle badań ankietowych*, „Białostockie Archiwum Językowe” 2011, nr 11, s. 147-159; M. Switat, *Spółeczność arabska w Polsce. Fakty i mity. Raport z badań terenowych*, „Przegląd Orientalistyczny” 2015, nr 3-4, s. 229.

⁷ M. Switat, *Spółeczność arabska w Polsce...*, op. cit., s. 231.

⁸ *Słownik języka polskiego PWN* [on-line], sjp.pwn.pl, dalej jako SJP PWN [dostęp: 23.03.2018].

błąd asocjacji, np. *To jest **napad** ...padaczki. Szybko, dzwońcie po karetkę!* (szablon „Typowy muzułmanin”; *napad* ‘niespodziewane, agresywne napadnięcie na kogoś lub na coś’ ≠ ‘gwałtowne nasilenie się jakiejś choroby lub jej objawów’ SJP PWN); *Uwielbiam **wysadzać**. Klejnotami naszymi naszyjniki* (szablon „Typowy muzułmanin”; ‘*wysadzać* ‘zniszczyć coś za pomocą materiałów wybuchowych’ ≠ ‘ozdobić coś przez wstawienie w to kamieni, kawałków kruszcu’ SJP PWN); *Przyniosłem granaty. Na kompot (granat ‘owoc granatowca’, ‘pocisk ręczny z zapalnikiem’ SJP PWN).*

Dwojako wykorzystywany jest także stereotyp arabskiego mężczyzny – konserwatysty odmawiającego kobietom jakichkolwiek praw. W części memów stereotyp jest jednoznacznie potwierdzany np. poprzez przypisywanie Arabom przekonania o konieczności zasłaniania ciała (komentarz do wizerunku Araba pędzącego na motorze: *Kiedy twoja 6 żona dzwoni z informacją, że podczas prania skurczyła jej się sukienka i widać jej kostki*) lub wypowiedzi będących dowodem na traktowanie małżeństwa jako umowy handlowej (np. *Fajna ta twoja dziewczyna. Odkupię ją za 20 owiec i trzy wielbłądy*) oraz dopuszczanie związków z nieletnimi (*Hej mała. Chcesz zarobić parę klocków?*). Z drugiej strony memy wykorzystujące technikę zaskakujących dopowiedzeń uświadamiają odbiorcy nietrafność asocjacji opartej na stereotypie dominującym w internetowym dyskursie, a tym samym zwracają uwagę na nieprawdziwość generalizujących sądów, np. *Dziś **pobitem** moją żonę. ...w rozwiązywaniu krzyżówek na czas* (szablon „Typowy muzułmanin”; *pobić* ‘zadać wiele ciosów’ ≠ ‘zwyciężyć’ SJP PWN); ***Burka** dla żony. Kupiłem bo lubi psy* (szablon „Typowy muzułmanin”; *burka* – rzeczownik ż. lp., M. ‘długa chusta noszona przez niektóre muzułmanki’ WSJP, *Burka* lub *burka* – rzeczownik m., lp., B. ‘imię własne’ lub ‘pot. nierasowy pies podwórzowy’ SJP PWN); *Kobiety nie powinny głosować... na polityków, którzy nie szanują ich wolności obywatelskiej!* („Typowy muzułmanin”).

Memetyczny stereotyp Araba jest zgodny ze sposobem widzenia tej społeczności możliwym do odtworzenia na podstawie socjologicznych badań ankietowych. Dominują w nim cechy wartościowane negatywnie, choć zdarza się, że przypisywany muzułmanom konserwatyzm obyczajowy zostaje oceniony pozytywnie na tle rozwiązłości i demoralizacji Zachodu (np. *Typowa Polka: zdradza, na imprezach pije bez umiaru, [...] leci na bogatych. Typowa Arabka: jest wierna swojemu mężowi, nie chodzi na żadne imprezy [...], w pełni akceptuje wady swojego męża, poświęca swój czas opiece nad domem oraz dziećmi*). Jednocześnie stereotyp Araba jest najczęściej podawany w wątpliwość poprzez żartobliwą grę z oczekiwaniami odbiorców.

Typowy Cygan

W memach internetowych członków narodu romskiego nazywa się wyłącznie *Cyganami*, nie pojawia się w nich etnonim *Rom*. Treść wypowiedzi pozwalałaby uznać, że wyraz *Cygan/cygan* występuje w nich w pospolitym znaczeniu zapelatywizowanym ‘ktoś, kto kłamie i oszukuje’ (SJP PWN), jednak fotografie umieszczane w tle nie pozostawiają wątpliwości co do nacji bohaterów. Użycie pejoratywnie zabarwionej nazwy *Cygan* zamiast neutralnego etnonimu *Rom* wynika z dominacji negatywnych cech w memetycznym wizerunku członków tej grupy narodowościowej.

Najczęściej są oni pokazywani jako złodzieje i oszuści unikający uczciwej pracy i utrzymujący duże rodziny z działalności niezgodnej z prawem. Typowym memetycznym sposobem wyrażenia opinii o Romach są dowcipy w formie zagadek funkcjonujące również w potocznym obiegu, poza folklorem internetowym. Często są one ilustrowane wizerunkiem Karola Strasburgera, aktora słynącego z opowiadania tradycyjnych dowcipów (przez internautów zwanych sucharami), np. *Jak nazwać Cygana bez rąk? – Godnym zaufania; Co robią Cyganie w pokoju bez klamek? – Kradną drzwi; Dlaczego Cyganie lubią dywany? – Bo łatwo je zwinąć; Dlaczego jak Cygan jedzie rowerem to go nie potrącis? – Bo to może być twój rower.*

Skłonność do kradzieży przypisywana Romom jest w memach – jak większość negatywnych cech memetycznych bohaterów – hiperbolizowana zarówno na płaszczyźnie werbalnej, jak i wizualnej. W ten sposób tworzony jest obraz złodzieja zuchwałego, jawnie przywłaszczającego sobie cudzą własność, najczęściej samochody i rowery. Wyolbrzymianie złodziejskich zachowań tej grupy prowadzi do kreowania sytuacji nierealnych czy wręcz absurdalnych, np. *To uczucie, kiedy zrobiłeś cyganowi sztuczne oddychanie i zniknęły ci twoje złote zęby* (fotografia jamy ustnej z niepełnym uzębieniem); *Cyganie wracający z Holandii* (fotografia samochodu z kilkudziesięcioma rowerami na dachu). Kontrasty między wizerunkiem dzieci tradycyjnie utożsamianych z niewinnością a treścią przypisanych im wypowiedzi w memach „serii romskiej” pokazują, że stereotyp nieuczciwego Cygana ma charakter wszechogarniający, nie dopuszcza żadnych wyjątków, nawet tych wynikających z działania innych schematów w myśleniu (np. o niewinności dziecka czy prawdopodobności osób spoglądających prosto w oczy), np. *Boję się iść do sklepu. W Białymstoku. Odkąd zatrudniono tam ochroniarzy i zainstalowano monitoring* (zdjęcie romskiego chłopca); *Może weźmiemy prysznic? OK* (cygańscy chłopcy niosący kabinę prysznicową).

Drugą serię memów tworzą obrazki kojarzące Romów z gruzem. Trudno ustalić jednoznacznie przyczynę tej asocjacji, ale niewątpliwa jest jej ogromna popularność, wyrażona zarówno liczebnością memów tego typu, jak i utrwaleniem w slangu frazy *żryj gruz cyganie*, która z obraźliwą intencją może być skierowana do każdego odbiorcy niezależnie od przynależności narodowej czy etnicznej. Z memów opartych na tym schemacie wyłania się obraz absurdalny – co zresztą jest charakterystyczne dla stylistyki memetycznej – Roma odżywiającego się gruzem. Prawdziwość tej informacji nie ma jednak żadnego znaczenia, bowiem w dyskursie memetycznym liczy się siła oddziaływania na odbiorcę (tzw. „zaraźliwość”), a nie zgodność z faktami. W tym przypadku twórcy memów osiągnęli cel polegający na uruchomieniu procesu kopiowania jednostki informacji, a tym samym przyczynili się do utrwalenia wizerunku Roma wyobcowanego, żyjącego w nędzy, ale niebudzącego współczucia ze względu na łamanie podstawowych norm społecznych. Obraz ten wydaje się przynajmniej częściowo zgodny z rzeczywistym stosunkiem do społeczności romskiej, znajdującym odzwierciedlenie m.in. w badaniach CBOS⁹.

Typowy Polak

Szablon memetyczny z wizerunkiem przeciętnego Polaka ewoluował od wizerunku otyłego mężczyzny w średnim wieku, w nieodłącznych białych skarpetach i sandałach (zwanego Januszem), do podobizny nosacza sundajskiego – małpy z rodziny koczkodanowatnych wyróżniającej się dużym nosem i wyrazistą mimiką. Ta depersonifikacja postaci Polaka utrwalała jego negatywny wizerunek, ale jednocześnie rosnąca popularność memów tego typu przyczyniła się do zwiększenia jego różnorodności, a stopniowo nawet do pojawienia się częściowej ambiwalencji. Polak z memetycznego szablonu to przedstawiciel pokolenia X – obciążony bagażem doświadczeń PRL, ale dziś pełnoprawny członek ponowoczesnego społeczeństwa konsumentów. W jego zachowaniach hedonizm przeplata się z oszczędnością i zapobiegliwością wyniesioną z czasów niekończącego się kryzysu. Typowy Polak chętnie podróżuje po świecie, degustuje zagraniczne potrawy i trunki, robi zakupy w galeriach, choć nie zna języków obcych, nie szanuje odmiennych przekonań, nie jest zainteresowany kulturą ani problemami odwiedzanych zakątków świata, a wszystkie nowe doświadczenia odnosi do

---

⁹ Piszą o tym np. M. Butrym, M. Popiela, *Specyfika opinii o Romach – dialog czy dystanse*, „Pogranicze. Studia Społeczne” 2015, t. 25, s. 177.

utrwalonych przyzwyczajęń, które stawia najwyżej w hierarchii wartości. Mówi np. *Chciałem zamówić pizze. Caprikoza caprekuza Ciprikoza Kaprikossa Capureia Capiroza Cipakoza kur** ser, szynka, pieczarki; Koloseum, koloseum... Mury jak u nas w Radomiu!; Człowiek cały rok oszczędzał na Egipt a ci sobie teraz rewolucję wymyślili; Grażyna gdzie ja w tym Szarlem Szejku schabowego schabowego dostane.*

Najwyraźniej w kreacji typowego Polaka uwidacznia się przesadna oszczędność (*Synek nie wyrzucaj torebki. Jeszcze ze trzy herbaty się zrobi*) i zawiść – znajdująca wyraz zwłaszcza w relacjach z sąsiadem, do którego niechęć skrywana jest zwykle za codzienną maską obłudy (*Bo wszyscy Polacy to jedna rodzina oprucz somsiada tego skurwesyna; Co tam sąsiedzie? Nie odpala?*). Charakterystyczne jest tworzenie krytycznego portretu Polaka z perspektywy przedstawicieli młodszego pokolenia (zapewne wynikające z dominacji tej grupy wiekowej wśród autorów memów) – w rezultacie tożsame z synowskim dystansem wobec zachowań i poglądów ojca, potęgowanym przez zmęczenie nadmiarem wychowawczych pouczeń, np. *Jak pójdziesz do pracy to zatęsknisz za szkołą; Ledwo oczy otworzył i już paczy w komputer; Synek, teraz to nic. Kiedyś było -30 i się do szkoły 10 km z buta zasuwano; Synek co ty za smęty włączyłeś. Dawaj disco polo.*

Deprecjację typowego Polaka wzmacnia zapisywanie jego wypowiedzi niezgodnie z zasadami ortografii. Modyfikacje pisowni mają odzwierciedlać niepoprawną, niestaranną wymowę zdradzającą brak wykształcenia i wynikającą z niego nieznaną normę oraz siłę naleciałości gwarowych. Aluzje fonetyczne odnoszą się do cech ogólnodialektalnych, takich jak ścieśnienie samogłosek (np. *Panie, 22 jest, a pan dzwoni o **tyj** godzinie*), denazalizacja w wygłosie (np. *Grażynka, załóż ten kolorowy papier do kibla. Goście jutro **bedo***), dwuelementowa wymowa samogłoski tylnej *ą* w wygłosie oraz przed spółgłoskami szczelinowymi (np. *Gdy **somsiad** dostał **więksom** paczkę*), uproszczenia polegające na pomijaniu głosek, a nawet całych sylab (*Zjem z **garka**. Co będę talerz brudził; **Pisiont** twarzy Greya to Grażynka ma w domu*), prelabializacja (*Majteczki w kropeczki **loho hoho!!!***), stwardnienie grupy *-li* w *-ly* (np. ***Halyna**, nie gotuj obiadu! Na **gryla** jedziemy*). W wypowiedziach typowego Polaka pojawiają się zapożyczenia leksykalne zapisane w sposób mający oddawać zniekształcanie ich wymowy przez kogoś, kto nie zna i nie rozumie współczesności, choć korzysta z jej uroków, np. *Halynka, zrób mnie tej **kapucziny**; Co to za **pitca** bez keczupu!; Programista? Weź mi napraw **lap-toka** bo przestał się załączać*. Odrębna seria memów zwraca uwagę na specyficzne słownictwo „typowego Janusza”, przeciwstawiając je wartościowanej pozytywnie leksyce standardowej, np. *taryfa* [zamiast taxi/taksówka], *w Reichu* [zam.

w Niemczech], *szlauf* [zam. wąż ogrodowy], *doktór* [zam. lekarz], *wilczur* [zam. owczarek niemiecki], *nareperować* [zam. naprawić]; *cyganisz* [zam. kłamiesz]; *duży pokój* [zam. salon]. Wydaje się, że można tu mówić o negatywnej ocenie potocznego języka starszego pokolenia przez przedstawicieli młodszej generacji.

Twarze nosaczy sundajskich otrzymują w memach również nauczyciele, lekarze, sprzedawcy, mechanicy samochodowi, robotnicy budowlani, policjanci, uczniowie – przypisywane im cechy mogą się więc znacznie różnić. Dla ostatecznej oceny wizerunku typowego Polaka nie bez znaczenia pozostaje perspektywa, z której jest odtwarzany – dziecka krytycznego wobec rodzica, ale jednak związanego z nim emocjonalnie. Krytyka, choć ostra w części werbalnej, jest łagodzona humorem oraz zabawnym wyglądem zwierzęcego bohatera. W rezultacie memy z typowym Polakiem są udostępniane przez internautów, których celu nie stanowi krytyka ich bohatera, ale utożsamienie z nim. Taki charakter ma np. mem utworzony po przegranych meczach polskiej reprezentacji: *Niby człowiek wiedział, a jednak trochę się łudził*. Ponadto o ambiwalentnym traktowaniu małpy stanowiącej memetyczną alegorię Polaka świadczy popularność gadżetów z jej wizerunkiem: naklejek, kubków, toreb, odznak, koszulek itp.

Podsumowanie

Schematyczne, uproszczone, wyraziście negatywne wizerunki członków różnych narodów i grup etnicznych są odtwarzane bez wątplenia intencjonalnie przez zbiorowość autorów memów. Charakter tej intencji nie zawsze jest jasny i jednoznaczny – w memach poddanych analizie można dostrzec zarówno próbę demaskacji stereotypowego sposobu postrzegania i interpretowania świata, jak również drwinę z prezentowanych w memie zachowań przypisywanych członkom poszczególnych narodowości, będącą przejawem wiary w prawdziwość odtwarzanych stereotypów. Niezależnie jednak od wyboru dominującej intencji gatunek memetyczny pozwala na odtworzenie funkcjonujących w społeczeństwie schematycznych wizerunków poszczególnych narodów.

Celem memów nie jest przedstawienie faktów czy obiektywnej opinii, lecz przede wszystkim wyrażenie emocji i deprecjacja jednostek (np. polityków) lub grup (np. zawodowych czy właśnie narodowych) oraz utrwalenie ich negatywnego wizerunku, zazwyczaj opartego na wybranych hiperbolizowanych cechach. Grupy rasowe i narodowe są szczególnie podatne na stereotypizację ze względu na „inność” kulturową oraz „obcość” w etnocentrycznym sposobie widzenia świata –

dlatego stają się częstymi bohaterami memów o ściśle określonym charakterze i/lub wyglądzie. Tak więc Francuzom przypisuje się tchórzostwo, Rosjanom – pijaństwo i brawurę, Niemcom, zwłaszcza kobietom – niewielką atrakcyjność fizyczną, Włochom – przesadną gestykulację, Żydom – spryt i chciwość, Amerykanom – otyłość i braki w wiedzy o świecie, Arabom – terroryzm i przedmiotowe traktowanie kobiet, Romom – złodziejstwo i lenistwo. Generalizacja w ocenie nie ujawnia się tak wyraziście jedynie w przypadku odwołania do autostereotypów. Memetyczny wizerunek Polaka, choć również negatywny, jest zdecydowanie bardziej złożony, a składające się nań cechy – uzależniane od wieku i płci przedstawianej osoby (świadczą o tym memy oparte na szablonach „Typowy polski turysta”, „Typowy polski ojciec”, „Polscy robotnicy”). W przypadku każdej nacji można wyróżnić wieloskładnikowe serie memetyczne, w których powtarzane są te same koncepty oraz informacje, które uzyskały tzw. „zaraźliwość” leżącą u podstaw ewolucji memu.

Znaczna część memów posługujących się stereotypami narodowościowymi wpisuje się w nurt internetowej mowy nienawiści, w której nie ma miejsca na tolerancję i szacunek dla jednostki. Duża popularność memów sprawia, że mają one wpływ na kształtowanie poglądów i nastrojów społecznych, a tym samym przyczyniają się do intensyfikacji rasizmu i ksenofobii. Jednocześnie ze względu na ludyczny charakter przez wielu są traktowane jako niegroźne żarty, w których akceptuje się zarówno przekraczanie norm językowych, jak i naruszanie tabu czy dobrych obyczajów.

Bibliografia

1. Berting J., Villain-Gandossi C., *Rola i znaczenie stereotypów narodowych w stosunkach międzynarodowych. Podejście interdyscyplinarne*, [w:] *Narody i stereotypy*, red. T. Walas, Kraków 1995.
2. Butrym M., Popiela M., *Specyfika opinii o Romach – dialog czy dystanse*, „Pogranicze. Studia Społeczne” 2015.
3. Klein G., Klein A., *Mity i stereotypy w postrzeganiu mniejszości narodowych i etnicznych*, „Zeszyty Gdyńskie” 2010, nr 5.
4. Macrae C. N., Stangor Ch., Hewstone M., *Stereotypy i uprzedzenia*, Gdańsk 1999.
5. Niekrewicz A. A., *Językowe sposoby zbiorowego kreowania typów bohaterów w memach internetowych*, „Zielonogórskie Seminaria Językoznawcze” 2014.
6. Oskiera A., *Stereotyp Araba w świetle badań ankietowych*, „Białostockie Archiwum Językowe” 2011, nr 11.
7. Switat M., *Społeczność arabska w Polsce. Fakty i mity. Raport z badań terenowych*, „Przegląd Orientalistyczny” 2015, nr 3-4.

Stereotypes of nations and ethnic groups in internet memes

Abstract

For every nationality, there are multi-component meme series that echo the same concepts and information. This article is aimed at analysing selected national and ethnic stereotypes reconstructed from 520 internet memes. The author identifies the features that make up the image of selected nationalities (American, Arab, Romani, Polish) and discusses linguistic schemes used to describe their characteristics.

Keywords: stereotype, internet meme, depreciation in language, hate speech